

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2223-9995.2024.25.7>

Скарбарчук О. Г.,

доктор філософії з права,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка

Навчально-наукового інституту права імені І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ORCID: 0000-0002-7936-9913

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИЗУПИНЕННЯ ВИПЛАТ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Вступ. До 2014 р. дослідження окремих питань, пов'язаних з урегулюванням виплати грошового забезпечення військовослужбовцям, не відзначалися особливою актуальністю. Це передусім було пов'язано як із низькою чисельністю отримувачів такого грошового забезпечення, так і з його розмірами. Так, чисельність ЗСУ зросла із 250 тис. у 2014 р. до 700 тис. у 2023 р. [1], а грошове забезпечення командира роти у військовому званні капітана, який мав 10 років вислуги, у 2011 р. становило 3 185,00 грн щомісячно [2, с. 48], а у 2024 р. – 29 759,41 грн без урахування додаткової винагороди на період дії воєнного стану (від 30 до 100 тис. грн щомісяця) [3]. Стрімке зростання кількості військових підрозділів зумовило залучення до їхніх фінансових органів мобілізованих спеціалістів з обліку, які раніше не стикалися з окремими особливостями обліку у Збройних силах України, зокрема і з нарахуванням і виплатою грошового забезпечення, що іноді призводить до безпідставних невиклат грошового забезпечення військовослужбовцям.

Огляд літератури. 2014 р. став своєрідним водорозділом у дослідженні правовідносин у сфері виплати грошового забезпечення військовослужбовцям, однак не варто вважати, що до 2014 р. наукові розвідки в цій сфері відсутні взагалі. Так, у 2014 р. була видана монографія «Оплата праці працівників військових частин» [4], у якій були розглянуті переважно економічні аспекти оплати праці військовослужбовців.

Серед останніх досліджень саме юридичної проблематики грошового забезпечення військовослужбовців варто згадати дисертацію О. В. Удовенка «Правове регулювання грошового забезпечення військовослужбовців» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, у якій уперше було виокремлено підстави для виплати грошового забезпечення: фактичні (дія контракту про проходження військової служби; наявність статусу військовослужбовця та/або права на винагороду; належне виконання обов'язків, збереження вірності Батьківщині); нормативна (положення нормативно-правової основи грошового забезпечення); процедурно-процесуальні (судове рішення про поновлення на посаді, дії та рішення суб'єктів щодо здійснення грошового забезпечення). Також автором була проведена систематизація порушень права військовослужбовця на отримання грошового забезпечення: відмова в наданні інформації щодо розміру елементів грошового забезпечення; не нарахування належних працівникові додаткових елементів грошового забезпечення; не проведення індексації грошового забезпечення; неправомірне позбавлення права на грошове забезпечення через незаконне звільнення; затримка виконання рішення про поновлення на роботі. Основними причинами таких порушень автор визначив: неналежне розуміння положень чинного законодавства й особливостей їх застосування; умисні дії, спрямовані проти конкретних військовослужбовців; відсутність бюджетних асигнувань на виплату доплат, індексацію тощо.

Іншими дослідниками грошове забезпечення військовослужбовців розглядалося в контексті соціального забезпечення [5; 6], матеріального забезпечення [7], стимулювання до військової служби [8], порівнювалось із грошовим забезпеченням в інших країнах [9], досліджувалося в історичному розвитку [10].

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося з поєднанням загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження. Діалектичний метод використовувався для вивчення правової природи призупинення виплати грошового забезпечення військовослужбовців. Формально-логічний метод дав змогу сформулювати власне бачення поняття «призупинення виплати грошового забезпечення військовослужбовця». Системно-структурний і формально-

догматичний методи сприяли комплексному дослідженню системи нормативно-правового забезпечення виплат грошового забезпечення військовослужбовців в Україні.

Основна частина дослідження. В абз. 8 п. 15 розд. I Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України та деяким іншим особам, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 7 червня 2018 р. № 260 (далі – Положення № 260) [11], передбачено, що військовослужбовцям, які самовільно залишили військові частини або місця служби, виплата грошового забезпечення призупиняється із дня самовільного залишення військової частини або місця служби та поновлюється із дня повернення. Як убачається з рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 27 вересня 2023 р. у справі № 280/3297/23, керуючись цією нормою, військова частина не виплатила грошове забезпечення, яке було нараховане за грудень 2022 р., строк виплати якого настав 15 січня 2023 р., військовослужбовцю, який 7 січня 2023 р. самовільно залишив військову частину [12]. Тобто наявна тенденція щодо тлумачення фінансовими органами військових частин вищезгаданої норми права як такої, що призупиняє будь-які виплати грошового забезпечення із дня оголошення особи такою, що самовільно залишила військову частину, у наказі командира частини.

Щоб з'ясувати, чи підлягає виплаті нараховане, але не сплачене грошове забезпечення з моменту припинення його виплати в порядку абз. 8 п. 15 Положення № 260, необхідно дослідити джерела військового права вищого рівня, наприклад ч. 2 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», у якій передбачено, що військова служба призупиняється для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або місця служби, дезертирували зі Збройних сил України й інших військових формувань або добровільно здалися в полон, якщо інше не визначено законодавством, також на цей період військовослужбовцям призупиняється виплата грошового та здійснення продовольчого, речового, інших видів забезпечення [13].

В абз. 4 п. 1 розд. I Порядку № 260 визначено, що грошове забезпечення виплачується: військовослужбовцям, які проходять військову службу в апаратах Міністерства оборони України та Головнокомандувача Збройних сил України, Генеральному штабі Збройних сил України, органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, установах і організаціях Збройних сил України, Державної спеціальної служби транспорту, військовій частині А0515 (далі – військові частини).

Отже, з моменту призупинення військової служби з підстав, передбачених у ч. 2 ст. 24 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовець втрачає основну підставу для отримання грошового забезпечення – проходження військової служби у військовій частині.

Проблемні аспекти виникають на етапі встановлення моменту призупинення виплати грошового забезпечення в разі самовільного залишення військової частини або місця служби. Так, згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», початком призупинення військової служби є день внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі заяви, повідомлення командира (начальника) військової частини про вчинене кримінальне правопорушення, поданих відповідно до ч. 4 ст. 85 Дисциплінарного статуту Збройних сил України. Підставою для призупинення військової служби є отримання військовою частиною письмового повідомлення правоохоронного органу про внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) щодо кримінального правопорушення (витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань).

Важливість проведення службового розслідування, як передумови для звернення до правоохоронного органу, наголошує Верховний Суд у постанові від 17 жовтня 2023 р. у справі № 420/8263/22. Так, Верховним Судом наголошено, що один лише факт внесення до ЄРДР за заявою третьої особи відомостей про вчинене позивачкою кримінальне правопорушення (самовільне залишення військової частини в особливий період – *О. С.*), які не встановлені й не перевірені її безпосереднім командуванням (суд установив, що службове розслідування командиром військової частини за даним фактом не проводилося – *О. С.*) та містять суперечливу інформацію, не є достатньою підставою відповідно до вимог ч. 2 ст. 24 Закону № 2232–XII для звільнення військовослужбовця із займаної посади та призупинення дії контракту про проходження військової служби [14].

Убачається, що чинний механізм призупинення виплат грошового забезпечення військовослужбовців розрахований на мирний час, адже логічно припустити, що відсутність військовос-

лужбовця на місці служби в пункті постійної дислокації в мирний час без належних підстав (хвороба, навчання, відрядження тощо) автоматично перетворює таку відсутність на самовільне залишення військової частини (місця служби). Навіть якщо така відсутність зумовлена раптовим погіршенням здоров'я, вказана обставина за вищезгаданих умов перевіряється в межах доби. Інша річ, коли умовний взводний опорний пункт був зруйнований авіабомбардуванням і одразу ж захоплений супротивником. Після відбиття позицій може з'ясуватись, що тіла окремих військовослужбовців відсутні. Причин для такої відсутності безліч – починаючи від фрагментації тіла внаслідок прямого влучення боєприпасів до захоплення військовослужбовця в полон, і десь між цими двома екстремумами перебуває самовільне залишення бойової позиції.

Природно, що вказані обставини призводять до проведення службового розслідування, яке може тривати до одного місяця, а іноді і до двох, згідно з п 13. Порядку проведення службового розслідування у Збройних силах України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 21 листопада 2017 р. № 608 (далі – Порядок № 608) [15]. Звісно, не можна виключати застосування положень абз. 3 п. 2 розд. II Порядку № 608, яке виключає проведення службового розслідування якщо причини й умови, що сприяли вчиненню правопорушення, ступінь вини, розмір завданої матеріальної шкоди й інші обставини, які мають значення для ухвалення рішення командиром (начальником) про накладення на підлеглому дисциплінарного стягнення, не потребують додаткового встановлення (уточнення) або їх установлено під час проведення інспектування, інвентаризації, аудиту, за рішенням суду. Але варто визнати, що факт самовільного залишення військової частини або місця служби явно не є таким, що може бути достеменно встановлений без проведення службового розслідування.

Отже, якщо врахувати час на проведення службового розслідування, на підготовку повідомлення у правоохоронні органи в порядку ч. 4 ст. 85 Дисциплінарного статуту Збройних сил України, на внесення відомостей до ЄРДР та видачу витягу з нього, з моменту встановлення відсутності військовослужбовця за місцем служби до отримання витягу з ЄРДР може пройти понад два місяці. Отже, наказ про призупинення грошових виплат може бути виданий командиром військової частини (керівником військової організації) уже після того, як грошове забезпечення буде сплачене особі, яка самовільно залишила військову частину. Ситуація може ускладнюватися тим, що платіжною картою військовослужбовця, який не залишив самовільно військову частину, а справді потрапив у полон, може скористатися представник країни-агресора, заволодівши коштами на ній.

З метою уникнення такої ситуації військові частини припускаються порушень чинного законодавства, призупиняють виплату грошового забезпечення з моменту виявлення безпідставної відсутності військовослужбовця за місцем служби, без проведення службового розслідування та повідомлення правоохоронних органів про факт кримінального правопорушення, що є порушенням чинного законодавства. Додатковим мотивом такого порушення виступає необхідність компенсувати втрачене військове майно (військове спорядження), яке особа, унаслідок самовільного залишення військової частини, може забрати із собою.

Для вирішення цієї проблем необхідно з'ясувати правову природу призупинення виплати грошового забезпечення. Призупинення виплати грошового забезпечення виступає наслідком призупинення військової служби для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або місця служби, дезертирували зі Збройних сил України й інших військових формувань або добровільно здалися в полон, тобто вчинили кримінальні правопорушення, передбачені у ст. ст. 407, 408 та 430 Кримінального кодексу України. Поновлення виплат після того, як суд виправдав особу, або кримінальне провадження щодо особи, закрите з реабілітуючих підстав, виступає своєрідною гарантією дотримання права військовослужбовця на грошове забезпечення. Однак це не виключає розширення поняття «призупинення виплати грошового забезпечення» на інші правовідносини, не пов'язані з учиненням військових кримінальних правопорушень.

Для уникнення вищезгаданих порушень необхідно передбачити, що виплата грошового забезпечення призупиняється із дня коли військовослужбовець був відсутній у військовій частині або за місцем проходження військової служби понад добу.

Така відсутність може бути виражена у двох формах:

- активній, за якої військовослужбовець залишив військову частину (місце служби) без дозволу начальника (командира);
- пасивній, за якої військовослужбовець, який був відсутній у військовій частині або за місцем служби з дозволу (за наказом) командира (начальника), не повернувся вчасно у військову частину (на місце служби).

За результатами службового розслідування встановлюються обставини такої відсутності та поважність її причин. У тлумаченні поважності нез'явлення на військову службу пропонуємо відштовхуватися від концепції «бездіяльності», розробленої кримінально-правовою доктриною – особа утримується від учинення якоїсь дії за наявності можливості та посадових або інших обов'язків щодо її вчинення. Тобто невиконання військовослужбовцем обов'язку щодо повернення до військової частини після відрядження, лікування або навчання повинно кореспондуватися з можливістю такого повернення. Так, М. І. Хавронюк вважає поважними для затримки військовослужбовців у відрядженні понад строки, визначені в посвідченні про відрядження, такі причини, як хвороба, що перешкоджає пересуванню, стихійне лихо й інші надзвичайні обставини, підтверджені відповідними документами. Для затримки з відпустки науковець визнає поважними причинами непередбачені перешкоди у сполученні, хворобу військовослужбовця, пожежу або стихійне лихо, що трапилися в сім'ї військовослужбовця, смерть або тяжку хворобу членів його сім'ї або осіб, на вихованні яких він перебував. Поважною причиною затримки зі звільнення має визнаватися затримка військовослужбовця військовим комендантом, іншими органами державної влади у зв'язку з обставинами, не пов'язаними з незаконним перебуванням військовослужбовця поза розташуванням частини чи місця служби [16, с. 1294].

За наявності поважних причин, установлених службовим розслідуванням, грошове забезпечення за період такої відсутності може бути виплачене, в іншому разі воно виплаті не підлягає, виходячи з умов абз. 3 п. 15 розд. II Положення № 260.

За наявності обставин, які дають підстави вважати, що військовослужбовець самовільно залишив військову частину (місце служби), виплата коштів призупиняється з підстав, передбачених абз. 9 п. 15 розд. II Положення № 260.

Якщо буде встановлено, що військовослужбовець потрапив у полон або безвісно відсутній, виплата грошового забезпечення поновлюється із дня її припинення та здійснюється в Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 884 від 30 листопада 2016 р. [17].

Отже, для уникнення безпідставних виплат грошового забезпечення за період між установленням факту безпідставної відсутності військовослужбовця та призупиненням військової служби військовослужбовця у зв'язку із самовільним залишенням військової частини (місця служби) необхідно перенести момент призупинення виплати грошового забезпечення з моменту подання заяви до правоохоронних органів за фактом учинення військовослужбовцем кримінального правопорушення, передбаченого ст. 497 Кримінального кодексу України, на момент установлення факту відсутності військовослужбовця у військовій частині (за місцем служби).

Список використаних джерел:

1. Збройні сили України: чисельність, гендерний розподіл та місце у світовому рейтингу. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/06/infografika/bezpeka/zbrojni-sily-ukrayiny-chyselnist-hendernuj-rozpodil-ta-misce-svitovomu-rejtnhu> (дата звернення: 26.08.2024).
2. Біла книга – 2011 : Збройні сили України. Київ : Міністерство оборони України, 2012. 86 с.
3. Зарплати військових у 2024 р.: усе, що треба знати. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/zarplaty-vijskovyuh-2023> (дата звернення: 26.08.2024).
4. Оплата праці працівників військових частин : монографія / О. І. Кузьмич та ін. Київ : Юрінком-Інтер, 2004. 116 с.
5. Бухман О. С., Чимишенко С. М. Актуальні питання грошового забезпечення військовослужбовців при звільненні їх із військової служби. *Сучасні проблеми розбудови Збройних сил України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 26 квітня 2013 р. Київ : ВІКНУ, 2013. С. 163–164.
6. Марчукова О. І. Грошове забезпечення військовослужбовців, – очікування і реалії. *Social development & Security*. 2018. Вип. 3. № 1. С. 83–94.
7. Ляпін М. В., Чимишенко С. М. Роль грошового забезпечення в системі матеріального забезпечення військовослужбовців. *Сучасні проблеми розбудови Збройних сил України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 26 квітня 2013 р. Київ: ВІКНУ, 2013. С. 197–198.
8. Вічавський Д. Р. Роль грошового забезпечення у стимулюванні до військової служби. *Бізнес, цифрові інновації та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 22 грудня 2018 р. Львів : ЛЕФ, 2018. Ч. 2. С. 67–69.

9. Єфімова В. В., Богайчук В. Ж. Фінансове забезпечення військовослужбовців армії США. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. № 4 (35). С. 303–308.
10. Автушенко І. Б. Грошове забезпечення військовослужбовців Збройних сил України (1991–2011 рр.): історичний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Історія». 2016. № 2. С. 4–9.
11. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України та деяким іншим особам : наказ Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260 : станом на 05.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
12. Рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 27.09.2023 р. у справі № 280/3297/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113762298> (дата звернення: 22.08.2024).
13. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232–XII : станом на 20.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
14. Рішення Верховного Суду України від 17.10.2023 р. у справі № 420/8263/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114269585> (дата звернення: 22.08.2024).
15. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних силах України : наказ Міністерства оборони України від 21.11.2017 р. № 608 : станом на 11.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-17#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
17. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 884 : станом на 02.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-#p#n9> (дата звернення: 22.08.2024).

Скарбарчук О. Г.

Проблемні аспекти призупинення виплат грошового забезпечення військовослужбовців

Стрімке збільшення особового складу Збройних сил України та розмірів грошового забезпечення в період із 2014 до 2024 року зумовило пропорційне зростання порушень порядку виплати грошового забезпечення, особливо пов'язаних із призупиненням його виплати, зокрема мають місце випадки безпідставної виплати грошового забезпечення після встановлення факту самовільного залишення військовослужбовцем військової частини (місця служби), унаслідок не своєчасного видання відповідного наказу командиром (начальником).

Застосуванням діалектичного, формально-логічного, системно-структурного та формально-догматичного методів встановлено, що призупинення виплати грошового забезпечення в разі самовільного залишення військовослужбовцем військової частини (місця служби) є результатом її призупинення до моменту винесення судом обвинувального вироку за відповідною частиною статті 407 Кримінального кодексу України, або ж виправдання військовослужбовця, або ж закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав.

Аналізом чинного законодавства, яке врегульовує грошове забезпечення військовослужбовців Збройних сил України, встановлено, що причиною таких порушень убачається невідповідність законодавства мирного часу обставинам повномасштабного вторгнення, зокрема встановлення факту самовільного залишення військовослужбовцем військової частини (місця служби) лише з моменту звернення командира (начальника) військовослужбовця до правоохоронних органів з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, з обов'язковим попереднім проведенням службового розслідування.

Для уникнення безпідставних виплат грошового забезпечення за період між встановленням факту безпідставної відсутності військовослужбовця та призупиненням військової служби військовослужбовця у зв'язку із самовільним залишенням військової частини (місця служби) запропоновано перенести момент призупинення виплати грошового забезпечення з моменту подання заяви до правоохоронних органів за фактом учинення військовослужбовцем кримінального правопорушення, передбаченого статтею 497 Кримінального кодексу України, на момент встановлення факту відсутності військовослужбовця у військовій частині (за місцем служби).

Ключові слова: грошове забезпечення, призупинення військової служби, призупинення виплат.

Skarbarchuk O. H.

Problem aspects of military pay suspension

The rapid increase in the personnel of the Armed Forces of Ukraine (AFU) and the sums of military pay in the period from 2014 to 2024 have caused a proportional increase in violations of the payments, especially when unreasonable payment is made due to the late issuance of the order on military pay suspension by the commander (chief).

The application of dialectical formal-logical, systemic-structural and formally dogmatic methods established that the suspension of the military pay in the case of a military serviceman's AWOL of a military unit (place of service) is the result of its suspension is impossible until the court plaid him guilty under the relevant part of Art. 407 of the Criminal Code of Ukraine, or serviceman's acquittal, or the terminating of criminal proceedings on rehabilitative grounds.

The analysis of the current legislation, which regulates the military pay in the AFU, established that the reason for such violations is the inconsistency of peacetime legislation with the circumstances of a full-scale invasion, in particular, the establishment of the fact that a serviceman voluntarily left a military unit (place of service) only from the moment the

commander (chief) of the serviceman turned to law enforcement authorities with a notification of the commission of a criminal offense with a mandatory preliminary official investigation.

In order to avoid unjustified payments of financial support for the period between the establishment of the fact of the military serviceman's AWOL and the suspension of the servicemen's military service due to AWOL, it is proposed to postpone the moment of suspension of the military pay from the moment of submitting an application to the law enforcement authorities on the fact of committing by the military serviceman of the criminal offense provided for in Art. 497 of the Criminal Code of Ukraine at the time of establishing the fact of the AWOL of a serviceman in a military unit (at the place of service).

Key words: military pay, suspension of military service, suspension of payments.